

Een LGO-leerplan voor VSO-uitstroomprofiel **Dagbesteding**

Hulpmiddel voor het gestructureerd ontwikkelen van een leerplan voor de leergebiedoverstijgende doelen in het vso

Thema: Leren leren

VOORBEREIDINGSFASE

Stappen	LGO kerndoelen	Concretisering
<p>Heeft u de volgende stappen doorlopen?</p> <p>Stap 1. Informeren, draagvlak creëren:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het team kent de kerndoelen. Het team heeft goed in beeld hoe de eigen school aan de LGO doelen werkt. Het team erkent de noodzaak om (sommige) LGO kerndoelen (beter) herkenbaar in het onderwijsaanbod op te nemen. <p>Stap 2. Uitgangspunten formuleren:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het team bepaalt of er wordt gekozen voor een uitstroomspecifieke uitwerking of een meer gemeenschappelijke uitwerking. Het team bepaalt voor elk van de transitiedomeinen (vervolgonderwijs, werk, wonen, vrije tijd en burgerschap) of er wordt gekozen voor een uitstroomspecifieke uitwerking of een meer gemeenschappelijke uitwerking. <p>Stap 3. Verantwoordelijkheden benoemen:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het team heeft een visie op de plaats van de LGO doelen en de verschillende transitiedomeinen in het totaal van doelen en activiteiten in de school. Het team kiest voor elk LGO thema en voor elk transitiedomein voor een vorm van programmering. Het management legt afspraken vast in het schoolplan en jaarrooster. 	<p>1. De leerling ontwikkelt een open en flexibele houding ten opzichte van de wereld om zich heen, mede in het kader van een leven lang leren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Het stimuleren van nieuwsgierigheid en belangstelling voor de wereld en de mensen. Ervaringen opdoen in de eigen situatie en deze integreren in het eigen handelen en de persoonlijke ontwikkeling.
	<p>2. De leerling leert doelgericht en planmatig te leren en daarbij strategieën te gebruiken.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Het (h)erkennen van leer- en ontwikkelingsdoelen bij leeractiviteiten, de noodzaak van oefeningen en het nut voor de eigen ontwikkeling. Het leren van een proces- of stapsgewijze aanpak in handelen bij leertaken en activiteiten. Het leren terugkijken naar het resultaat van de eigen activiteiten en het daarbij gevolgde werkproces, samen met anderen en ook zelfstandig. Het leren gebruiken van strategieën, bijvoorbeeld ondersteund met picto's.
	<p>3. De leerling leert verschillende soorten informatie zoeken, te beoordelen en te gebruiken.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Het leren zoeken naar informatie in diverse bronnen (mondeling, tekst, beeld, digitale bronnen). Het leren beoordelen van diverse informatie en bronnen op relevantie voor de beoogde taak. Het leren gebruiken van ICT-vaardigheden.
	<p>4. De leerling leert op basis van feiten een mening te vormen, deze adequaat te uiten en respectvol om te gaan met andere meningen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Het vormen van een eigen mening. Het uiten van een eigen mening en voorkeuren. Het leren benoemen en hanteren van overeenkomsten en verschillen in meningen van zichzelf en anderen. Het leren onderscheid maken tussen feiten en meningen.

PLANNINGSFASE

Stap 4: Fasering en positionering van leerinhouden

<p>Welke leerdoelen passen bij de verschillende fasen van de leerroute?</p>	<p>Bepaal welke inhoudelijke focus past bij verschillende onderwijsfasen / leerjaren.</p> <p>Uitgangspunt: zorg voor doorlopende leerlijnen. Betrek de leergebied overstijgende doelen bij de voorbereidende doelen op dagbesteding van het VSO.</p> <p>Uitgangspunt: houdt rekening met de diversiteit in leerlingkenmerken binnen dit uitstroomprofiel: Leerlingen met dit uitstroomprofiel zijn zeer divers in hun ontwikkelingsmogelijkheden. De leerdoelen zullen dan ook conform het ontwikkelingsperspectief een andere inhoud krijgen. Een deel van de VSO-leerlingen met dit profiel zijn meestal wel in staat om metacognitief te leren. Door alleen maar voor- en nadoen leren leerlingen niet om zelf oplossingen te zoeken en hebben ze moeite om het geleerde toe te passen in andere contexten. Voor leerlingen met een heel laag ontwikkelingsperspectief die alleen kunnen leren door stap-voor-stap te imiteren, kan voor- en nadoen tot leerresultaat leiden op het specifieke gebied dat geoefend wordt.</p> <p>Fase 1: Brede oriëntatie door kennismaken met allerlei relevante vormen van wonen, werken, vrije tijd en burgerschap. Het accent van deze fase ligt op het stimuleren van belangstelling en nieuwsgierigheid naar de mogelijkheden om zich heen. Daarnaast worden leerlingen gestimuleerd om te verwoorden wat ze verwachten bij een activiteit en bij de evaluatie kunnen aangeven wat ze geleerd hebben of wel gedaan hebben. Plan activiteiten waarbij de leerling zelf informatie moet opzoeken op internet en andere informatiebronnen met behulp van visuele middelen. Op eenvoudig niveau is dit ook mogelijk, soms met inzetten van ondersteunende materialen, en/of met hulp bij het verwoorden. Wat betreft ondersteuning gaat het ook om leren gebruik maken van daarbij beschikbare ondersteuningsmiddelen: bijvoorbeeld laten voorlezen van een webpagina of ander bericht. Verder zijn er speciale websites en communicatiekanalen die voor niet of nauwelijks lezende mensen geschikt zijn.</p> <p>Fase 2: Verdieping tijdens praktische lesopdrachten of interne stages, waarbij mogelijkheden en interesse leidend zijn en bijdragen tot het zelfstandig zoeken naar eenvoudige oplossingen voor problemen. Keuzes kunnen maken uit oplossingen en deze, zo mogelijk, verwoorden is hierbij een belangrijk leerdoel.</p> <p>Fase 3: Plan opdrachten binnen de context van werken, wonen, vrije tijd en burgerschap. Maak verdere keuzes voor fasering niveaus en onderwerpen. Zorg dat leerlingen het geleerde op meerdere activiteiten kunnen toepassen. Biedt strategieën aan, maak samen met de leerlingen stappenplannen om het geleerde beter te onthouden.</p>	<p>Voorbeeld: Informatie uit de bibliotheek halen: Leerlingen die niet kunnen lezen krijgen een tastbare plastic zoekwijzer. Op deze zoekwijzer worden met pictogrammen en kleuren bepaalde categorieën aangegeven, bijvoorbeeld: rood (=studieboeken), dier (=dieren), picto boerderij (= boerderijdieren). Met deze zoekwijzer kunnen leerlingen in de bibliotheek een bepaald boek zoeken.</p> <p>Voorbeeld: Alphons Laudyschool, Amsterdam (ZML): Leerlingen worden door indirecte instructie geleerd na te denken over wat ze nodig hebben voor een bepaalde activiteit. De leerlingen worden gestimuleerd om zelf oplossingen te zoeken bij problemen tijdens activiteiten. De school volgt een speciaal implementatietraject om de doelen 'voor leren leren' goed in te kunnen voeren. Er is een vertaalslag gemaakt van de kerndoelen naar de lessen.</p> <p>Voorbeeld: De Herderscheeschool in Utrecht (ZML) biedt leerlingen actief burgerschap aan en leert de leerlingen een mening te vormen, keuzes te maken, te debatteren en respectvol om te gaan met andere meningen. Zij doen dit met behulp van 'Brave Burgers' een speciaal aangepaste methode voor burgerschapsvorming.</p>
--	---	--

	<p>Betrek de leerling in deze fase actief bij het opstellen van een individueel leerplan, door doelen te formuleren en afspraken te maken. Bereid leerlingen voor op het beoordelen en keuzes maken binnen de informatiestroom die op ze afkomt.</p> <p>Fase 4: Voorbereiding van leerlingen op plaatsing bij een zorgbedrijf of instelling. Zorg vooraf dat de leerling goed in beeld is gebracht en dat duidelijk is wat je wilt bereiken en hoe je dat kunt toetsen. Plan opdrachten voor deze doelen binnen de context van arbeids-voorbereidende stages en plaatsingsstages. Verdiep de mogelijkheden van leerlingen om gericht op plaatsing of stages informatie op te zoeken, om te gaan met collega's die een andere mening te hebben, problemen op de werkvloer kunnen oplossen.</p>	<p>Voorbeeld: Prisma, Alphen aan de Rijn (ZML): Er zijn wekelijks tijdens de mentoruren groepsgesprekken met leerlingen over de stage. Ze bespreken problemen waar ze tegen aan zijn gelopen en hoe ze dat hebben opgelost. Andere leerlingen geven feedback hierop. Op deze manier leren ze van elkaar. (filmpje)</p>
<p>Hoe passen de doelen bij de rest van het onderwijs?</p>	<p>Geef aan hoe de inhoud gekoppeld worden aan de visie en uitgangspunten van de school.</p> <p>Uitgangspunt: integreer de kerndoelen 'leren leren' in alle lessen. De kerndoelen 'leren leren' zijn onderdeel van alle lessen. Ze vormen de basis voor alle leren en kunnen daarom het beste worden geleerd als steeds terugkomend onderdeel van een les. Het aanleren van specifieke strategieën en stappenplannen kan ook als aparte activiteit worden geoefend. Leerlingen leren hoe je leren kunt organiseren. Door de doelen als vast onderdeel te borgen binnen alle voorkomende lessen en activiteiten, kunnen de leeropbrengsten vergroot worden. Het bijvoorbeeld bewust maken van onder andere eigen leerstijlen, feedback te geven aan elkaar, nadenken hoe je informatie veilig en snel kunt vinden, zijn kwaliteiten die je steeds kunt blijven inzetten bij nieuwe activiteiten.</p> <p>Uitgangspunt: integreer de kerndoelen 'leren leren' in de begeleidingsactiviteiten: Maak de LGO-doelen 'leren leren' onderdeel van portfoliogesprekken, stages en stage-gesprekken. Ondersteun de gesprekken zo nodig visueel. Conceptvorming: gaat stapsgewijs: het beste in concrete levensechte situaties aanleren. Ter ondersteuning daarbij is gebruik van mindmappen goed mogelijk om de ervaring te structureren en systematiseren. Bijvoorbeeld concept van boodschappen doen: wat komt daar bij kijken, 'Supermarkt', de boodschappen zoeken; vragen waar iets ligt, betalen, wat koop je in welke winkel, enzovoort. hetzelfde bij koken van een maaltijd.</p> <p>Wat is goed of fout? Over het concept van fout en goed en beoordelen van de leerlingen is het belangrijk afspraken te maken onder docenten. Bijvoorbeeld gezamenlijk antwoord op vragen zoals: wat moet je goed rekenen, wat niet en hoe corrigeren, wat stilzwijgend zo laten blijv. om de motivatie er in te houden.</p> <p>Doel en planning LGO doelen worden opgenomen in de individuele planning en ook in het groepsplan.</p>	<p>Voorbeeld: Kampen: Leerlingen leren het gebruik van een woordspin bij het voorbereiden van het maken van een gedicht. Zo ontstaan er woorden die ze later gebruiken in de dichtregels. Het maken van woordspinnen is een strategie om het maken van een gedicht eenvoudiger en beter te maken.</p> <p>Voorbeeld: Met behulp van eenvoudige planningsdocumenten in de vorm van dagen weekplanners leren (VSO-)leerlingen structuur brengen in het leren plannen van activiteiten in omvang en tijd. Evaluatie kan ook hierin worden verwerkt met behulp van pictogrammen, smiley's en dergelijke.</p> <p>Voorbeeld: Mindmappen kan ook veel ondersteuning bieden, bijvoorbeeld bij het opzoeken van relevante informatie. Mindmaps met plaatjes of tekeningen kunnen leerlingen die niet kunnen lezen ondersteunen bij hun denken en organiseren. Mindmappen kan helpen bij portfoliogesprekken om een IOP met nieuwe doelen inzichtelijk te maken en zichtbaar te maken hoe je die doelen kunt bereiken.</p>

Stap 5: Programmering van leeractiviteiten, didactiek en leeromgeving

<p>Wat zijn geschikte werkvormen om de leerdoelen te bereiken?</p>	<p>Bepaal leeractiviteiten en didactiek die passen bij de inhoudelijke leerdoelen.</p> <p>Ga na in welke contexten leerlingen ervaringen kunnen opdoen met betrekking tot keuzes maken, realistisch zelfbeeld ontwikkelen, leerstrategieën ontwikkelen. Uitgangspunt is dat leerlingen met en van elkaar leren. Ze leren door ervaring en door gestimuleerd te worden om na te denken over wat ze nodig hebben om een leerdoel te bereiken.</p> <p>Didactische werkvormen: Er is een grote variëteit aan didactische vormen mogelijk om de doelen te bereiken. Denk bijvoorbeeld aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gespreksvormen, bijvoorbeeld interactief, groepsgesprek, debatteren, feedback tijdens en na de lessen. • Instructievormen zoals de indirecte instructie waarbij leerlingen worden gestimuleerd na te denken over hoe, wat en waarom ze kunnen leren. • Leren door experimenteren, onderzoeken en/of ervaren en dit evalueren. • Leren door voor- en nadoen met behulp van plaatsvervangend uitvoeren door de leerkracht. • Leerlingen oplossingsgericht te laten werken en leren. <p>Reflectie/communicatie over hoe het gaat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Directe feedback bij het leer- en werkproces. • Gespreksvormen die reflectie stimuleren. • Gesprekken zijn niet het enige: maak onderscheid formeel circuit van besprekmomenten en informeel gesprekjes als de situatie daar aanleiding toegeeft: veel gebeurt in directe communicatie en feedback. Als zich iets voordoet, dan is bij deze leerlingen belangrijk om er direct op te reageren, dat ze op de actie/ervaring onmiddellijk terugkoppeling krijgen. Er pas na verloop van tijd nog eens over gaan praten heeft veel minder effect omdat de ervaring al is weggezaakt. 	<p>Voorbeeld: Plaatsvervangend uitvoeren door de leerkracht: Een leerling leert in 5 stappen ondersteund met foto's om een de ramen te lappen. De leerkracht doet eerst alle 5 stappen voor, laat de foto's zien die daarbij horen en benoemt de stap., Daarna doet de leerkracht de eerste 4 stappen voor, laat foto 5 vervolgens zien en vraagt aan de leerling om die laatste stap uit te voeren. Dit gaat zo door tot de leerling alle stappen zelfstandig kan uitvoeren.</p> <p>Voorbeeld: Leerlingen buigen zich over een probleem met een plant in de klas die is dood gegaan. Ze bespreken wat er misschien is mis gegaan. Er wordt nagedacht over hoe dit beter aangepakt kan worden. Een leerling bedenkt dat je informatie kunt vragen, een ander zoekt het op internet op. Ze maken een plan hoe ze eenzelfde plant beter kunnen verzorgen door een lijst te maken met punten waar ze aan moeten denken, wanneer dit moet gebeuren en wie dat uit gaat voeren.</p>
<p>Wat zijn geschikte leeromgevingen</p>	<p>Beslis hoe de leeromgeving eruit moet komen te zien om aan te sluiten bij de inhoud en mogelijkheden van school en leerling.</p> <p>Uitgangspunt is dat de school voldoende mogelijkheden biedt om de leerlingen te 'leren leren'. Binnen alle contexten en activiteiten kunnen deze doelen worden geoefend. Baseer de keuzes op de volgende principes met betrekking tot leeromgevingen:</p>	<p>Voorbeeld: Kon. Emmaschool, Amersfoort (ZML) werkt met taakkaarten van de CEDgroep om vaardigheden te leren die leergebied overstijgend zijn. De kaarten zijn evaluatief en reflectief. De kaarten kunnen gebruikt worden binnen de lessen op school als op</p>

- Algemeen:**
- De leeromgeving is inspirerend en biedt kans voor de leerling om zelf aan de slag te gaan.
 - De leeromgeving stimuleert de zelfstandigheid door overzichtelijkheid, routes, afspraken.
 - De leerlingen worden gestimuleerd om te onderzoeken en na te denken over het bereiken van hun leerdoelen.
 - Er is ruimte om te reflecteren.
- Bij stages:**
- Er zijn afspraken over het 'leren leren' op de stageplek.
 - Er is voldoende feedback.
- Leerlingen worden gestimuleerd om hun mening op gepaste wijze te delen met de collega's.

stage. Ze worden meegenomen door de leerlingen. Hier staan, ondersteund met plaatjes, doelen op als ik heb alle spullen bij me die nodig zijn voor de les of ik maak mijn opdracht af binnen de afgesproken tijd. Door deze kaarten zijn de leerlingen meer eigenaar van hun eigen leerproces.

Voorbeeld:

Het lukt een leerling niet om verschillende taken uit te voeren in het restaurant waar zij stage loopt. Ze kan het niet overzien. Met behulp van gemaakte foto's van de verschillende onderdelen van een taak, heeft de leerling met haar stagebegeleider de stappen die ze moet maken zelf aangegeven en hebben zij vervolgens de volgorde bepaald van die stappen. De leerling kan nu zelfverzekerd aan de slag.

Stap 6: Kiezen van passende leermiddelen

<p>Wat zijn geschikte leermiddelen?</p>	<p>Inventariseer welke leermiddelen aansluiten bij de uitgangspunten.</p> <p>Er is een inventarisatie van leermiddelen beschikbaar die op verschillende categorieën is te doorzoeken.</p>	
--	--	--

Stap 7: Benoemen van werkwijze van beoordeling

<p>Op welke wijze worden de leerresultaten inzichtelijk gemaakt?</p>	<p>Geef aan hoe je de ontwikkeling van de leerling zichtbaar maakt.</p> <p>Ga eerst na: in hoeverre en op welke punten met name wilt u 'leren leren' beoordelen, vanuit welke visie en met welk doel wilt u dat doen.</p> <p>Er zijn twee kanten aan het beoordelen: gaandeweg het proces en het resultaat bij afsluiting. Overweeg wanneer het erom gaat het leerproces af te kunnen stemmen op de ontwikkeling van de leerling en wanneer het de bedoeling is het bereikte niveau vast te leggen.</p> <p>Maak dit concreet door een cyclisch begeleidingsproces met als onderdelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bepaal doelen en tussendoelen en formuleer deze in voor leerlingen begrijpelijke taal. Dit kan bijvoorbeeld met behulp van rubrics. • Laat de leerling ook de eigen voortgang beoordelen, en bespreek het verschil met uw eigen beoordeling. • Leg in overleg nieuwe leerdoelen vast (bijvoorbeeld in een persoonlijk ontwikkelingsplan of transitieplan). • Bespreek regelmatig de voortgang ten aanzien van het 'leren leren'. <p>Welke beoordelingsvormen zijn daarvoor geschikt?</p> <p>In het algemeen is het de bedoeling om vast te stellen of leerlingen na het volgen van een programma (of een specifiek aanbod) ook werkelijk competentier zijn geworden. Er zijn echter geen formele criteria vastgelegd voor de competenties op de leergebiedoverstijgende thema's en daarmee ook niet hoe dat kan worden getoetst.</p> <p>De school stelt daar zelf een werkwijze voor vast. Daarbij is het belangrijk hier met het gehele team gezamenlijk een lijn in te trekken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Over welke competenties gaat het in dit uitstroomprofiel (met prioriteiten in het licht van toekomstperspectieven). • Ontwikkelen van een gelijke manier van kijken daarnaar (tussen verschillende betrokken docenten en door de leerjaren of onderwijsfasen heen). • Het vastleggen van competentie (met name in ontwikkelingsvolgmodel, portfolio, transitiedocument). <p>Vaak zal de observerende en beoordelende blik van de leerkracht gekleurd worden door het gebruikte instrumentarium. De beoogde onderwijsopbrengst en het vaststellen van resultaat is logischerwijze met elkaar verbonden. Daarom zal dit van meet af aan in de planning aandacht vragen en niet pas achteraf.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Klik hier voor verdere aanwijzingen voor deze stap en verwijzingen naar bruikbare informatie en instrumentarium. 	
---	--	--

REALISATIEFASE

Stap 8: Uitvoeren van leeractiviteiten en beoordeling

- De betrokkenen voeren leeractiviteiten uit voor alle LGO thema 's in de betreffende uitstroomprofielen.
- Het management volgt (of laat dat doen) op systematische wijze de voortgang van de implementatie en heeft daartoe een werk- en overlegstructuur ingericht.

Het programma wordt uitgevoerd gedurende de periode van bijvoorbeeld één schooljaar (de school kan er natuurlijk ook voor kiezen om gedurende een kortere periode "proef te draaien"). Dit schooljaar wordt gebruikt om de kwaliteit en het effect van het programma te toetsen. Vragen die daarbij kunnen worden gesteld zijn bijvoorbeeld:

- Is het programma 'aan de maat' van onze leerlingen?
- Welke meetbare effecten sorteert het programma?
- Voorziet het programma in een algemene behoefte? Zijn aanpassingen noodzakelijk in inhoud en/of in tijd?
- Wordt het programma op de beoogde wijze uitgevoerd?

EVALUATIEFASE

Stap 9: Vastleggen van evaluatiedata

- a. Het management legt vast op welke wijze, wanneer en op basis van welke criteria/prestatie indicatoren wordt geëvalueerd
 - I. op het niveau van de uitvoering conform gemaakte afspraken;
 - II. op het niveau van waardering van de betrokkenen;
 - III. op het niveau van leeropbrengsten.
- b. Het management vraagt waar nodig adviezen om het programma in zijn totaliteit te verbeteren.
- c. Het management besluit tot het vastleggen van (onderdelen van) het programma dan wel tot hernieuwde planning.

BORGINGSFASE

Stap 10: Borging in plannen, in handelen en in roosters

- a. Het management legt in afspraken met het team vast op welke wijze de herkenbaarheid van de leergebied overstijgende doelen is terug te zien in het handelen van elk teamlid.
- b. Het management legt afspraken vast in het schoolplan (eventueel het jaarplan/managementovereenkomsten) en in de roosters.
- c. Alle betrokken medewerkers verwerken de gemeenschappelijke leeractiviteiten met betrekking tot de leergebied overstijgende kerndoelen in groepsplannen.
- d. Speciale, geïntensiveerde begeleiding met betrekking tot de leergebied overstijgende kerndoelen worden voor individuele leerlingen vastgelegd in een handelingsplan.

